

U konvulzivnom ogledu je pisala da molbu sa biografijom treba predati likno. Adresa, sprat, soba broj. Sestra je telefonirala jednom našem poznaniku da dođe po mene noćima. Bio je to u stvari, sestrić poznaničnik. Ali on se držao kao da me zna, samo, dugo me nije video. Gledao me je vrlo radoznalo, setila sam se da je to zbog mog lošeg stanja.

I to baš u najgoru vreme, kad treba da kradu posao, rekla je sestra. — Lekari nikako da manjuše šta je. Misli se da je na nervnoj bazi. Ima bubice. Sve zaboravlja. Ništa ne radi, ne jede, samo spava. Ili se pravi da spava. Ležala sam na krevetu, obučena za izlazak i umotana u čebe. Bilo mi je hladno, napulju čebe biti još hladnije, nije mi se išlo, zato sam čučala, uvukla se još više pod čebe, sestra će me ovačno pre zaboraviti, a onda će izlazak estati za drugi put, ili bar za kasnije.

Verovatno je sestra volela da pričta o meni, svaki put kad bi neko došao. Meni to nije smetalo, otkora mi je čak gođilo. Bilo lepo ili ružno, imala sam utisak da je uvek istinito. Ja sam potvrdivala, izmicala glavom, ali nisam ništa dodavala kako ne bih rekla nešto pogrešno ili neumesno. Sestra je pogledala ne samo ono što mi se ranije događalo i što sam činila, već i ono što sam mislila. Govorila je uvek istim rečima, a ja sam se svaki put sve više radovala što ih prepoznajem i razumem. Tako sam se prisećala svega: da sam bolesna, misli se na nervnoj bazi, da je to u najgoru vreme, jer treba da tražim posao i pišem molbe sa biografijama, i raznih drugih stvari iz mog ranijeg života.

Sestra je sada govorila još više nego obično. — Ima bubice, neće da piše molbe, rekla je. — A u početku ih je pisala. Samo nisu bile dobre, u tome je sve. Uvek su odgovarali da, na žalost, njeni podaci nisu dovoljni. I tako sam nekoliko zajedno da ih pišem. Ali ona je uvek bežala. Kasnije, kad se razbolela, zavičala se pod jorgan i pravila se da spava.

Nije je stalno, rekla sam tiho, — ja ne znam da pišem molbe. Ni biografije.

Ipak su svakim danom sve bolje i duže, nastavila je sestra. — Jedna će jednog dana biti savršena. Možda već ova danas. Imamo već pun dosije kopija. Ona ih (pokazala je glavom na mene) rado čita.

To je bilo tačno. Najviše sam u njima volela što su sve bile skoro iste, u svakoj se našla tek po koja nova reč ili rečenica a datumi su im ipak bili različiti kao u nekom dnevniku.

Fozmanik je tada prvi put progovorio i rekao da se on razume u biografije. Zatražio je da vidi poslednju. Današnju. Odgovorila sam da ne dam. Bila sam već umorna, bez sestrićnog znanja, stavila u dosije. A ono što jednom dođe tamo, ne puštam više od sebe, čak ni sestri ne dajem. Sestra se sad zacvrenela i pošla da pretura po mom noćnom omaru. Ja sam tad počela da se smejem, rekla sam da ne dam ni molbu ni biografiju, ne dam više nikome na svetu, a ona ih neće naći jer ih čuvam u dosijeu pod ključkom. Sestra su udarila suze u oči, govorila je da sam nezahvalnica, da ona već pola godine živi samo za mene, da samo biografiju zajedno pisale, da ju je, zapravo, ona sama pisala i da ja nemam prava da radim s njom šta mi padne na pamet. Da je, najzad, ovaj dobar čovek došao da mi pomogne, pa ako ja to neću, neka se ucvrļam u krevetu itd. Onda mi je prišao poznanik i pažljivo ali čvrsto stegnuo mi zglobove, i dok sam se ja ustala, sestra mi je dlanom zapušala usta, a drugom rukom izvukla dosije ispod jastuka. Tada sam se otergla i dograbila svoje hartije, nadvlačile smo se je-

judita šalgo

BIOGRAFIJA

dan čas, omet se rastvorio a biografije poletele na sve strane i rasule se po krevetu i podu.

Bila sam potpuno malaksala. Propala sam duboko u krevet kao da su ispod mene izvukli sve moje duške i jastuke, a ne jedan svežanj hartije. Ležala sam talco pokrivena preko glave, u polusnu, i slušala kako šuši i škripuće hartija u rukama i pod nogama.

Ovo i nije nikakva biografija, čula sam poznatičkov glas. Sestra je malo svukla pokrivač, a ja sam rukama zaklonila oči. On kaže da ovo nije nikakva biografija. Treba da pišem novu. Sela je na stolicu kreveta i sklonila mi ruke s oči. — Samo još ovu jednu, rekla je, — jednu ali pravu. Umnožicu je i biće nam dovoljna za neko vreme. Sagurala se i poljubila me u čelo.

— Ja ne znam, rekla sam i gledala kako se njena usta otvaraju i zatvaraju, šire i skupljaju. — Ne znam, to je tvoja stvar.

(NASTAVAK SA 8. STRANE)

meta uglavnom pojedinačnog kapitala da bi se zatim prišlo posmatranju prometa celokupnog društvenog kapitala i to opet najpre jedinstavne, a onda i proširene reprodukcije. Kad je tako ispitani i proces proizvodnje i proces prometa, u trećoj knjizi se izvodi sinteza celokupnog procesa kapitalističke proizvodnje. Proces izlaganja teče opet od apstraktnog ka konkretnom. To je proces pretvaranja viška vrednosti u svoje pojave konkretne oblike: profit, ekstraprofit, trgovinski profit, kamatu, preduzećnu dobit, zemljišnu rentu itd.

Prema tome, kako Kapital u celini, tako i svaka knjiga posebno predstavlja, u metodološkom pogledu ilustraciju primene metoda uzidanja od apstraktnog ka konkretnom. Znači li to međutim da Marks polazi od gotovih apstrakcija, preuzimajući ih od drugih i služeći se njima u tom zatečenom obliku? Ne polazi li Marks takođe ujedno od činjenica, od konkretne realnosti? Razume se da se Marks služio pozitivnim naučnim nasledom značajnih ekonomista, naročito engleskih klasika političke ekonomije, ali tek posle svestrane kritičke obrade, pri čemu je ponekad zatečenim kategorijama donekle menjao smisao, a katkad je uvodio nove kategorije.

On je isto tako polazio u svom istraživanju od objektivne društvene stvarnosti od činjenica koje su sastavni deo kapitalističkog načina proizvodnje i koje su dostupne svakom ekonomisti. Analiza tih činjenica je njemu bar isto toliko koliko i proučavanje ekonomske literature engleskih ekonomista pomogla da dođe do svog objašnjenja kapitalističkog načina proizvodnje. U tom pogledu se Marksov metod može okarakterisati i kao metod kretanja mišljenja od konkretnog ka apstraktnom i opet ka konkretnom (u mišljenju reprodukovanom i pri tom objašnjenom). To znači da se u tom metodi ima dvostruko kretanje ili kretanje iz dva suprotna pravca. Prvo je izgrađivanje naučnih apstrakcija putem analize konkretnog datog u opažanju ili predstavi, putem analize činjenica. To je kretanje od konkretnog ka apstraktnom. U ovom smislu Marks u Predgovoru Prilogu kritički političke ekonomije naglašava: „čitaoči koji uopšte želi da me prati mora (se) odlučiti da se od pojedinačnog penje ka opštem“ tj. da bi shvatio apstrakcije kojima se Marks služi mora i sam biti aktivan radi njihovog stvaranja i usvajanja za sebe na osnovu

empirijskih činjenica koje Marks pruža. Drugo kretanje je misaona rekonstrukcija konkretnoga uz pomoć apstrakcija koje smo dobili analizom, proces sinteze konkretnoga u mišljenju. To je kretanje od apstraktnog ka konkretnom. Ali zašto Marks karakteriše svoj metod samo u smislu ovog drugog pravca kretanja mišljenja? Da bi se to shvatilo treba imati u vidu izvesne okolnosti. Pre svega Marks je materijalist i za njega se samo po sebi razume da se u naučnom istraživanju, u naučnom radu uopšte, moramo orijentisati prema stvarnosti koju proučavamo, prema empirijskom materijalu uzetom iz te stvarnosti. Na tome je on takođe svjesno insistirao i to se ogleda u njegovom radu u obliku istorijskih, statističkih podataka itd. S druge strane, njemu je kao dialektičaru posve jasno da se u naučnom radu mora i moraju koristiti svi mogući postupci koji bi doprinele uspešnom postizanju cilja naučnog istraživanja. Analiza, sinteza, indukcija, dedukcija, uporediva je apstrahovanje itd. s gledišta opšte dialektičke metode su samo posebni metodi od kojih svaki može doći do izražaja zavisno od predmeta, stupnja istraživanja itd. Svi ti postupci čine sastavni deo naučnog metoda. Marks je bio daleko od pomisli da prihvati samo jedan na račun drugih, da prihvati samo sintezu i odbaci analizu ili obratno. Osim toga, nije bez značaja činjenica da je Marks u metodološkom pogledu prošao od Hegelovog metoda izlaganja, od apstraktnog opšteg ka konkretnom opštem.

Kad se ovo ima u vidu onda je razumljivo što Marks određuje svoj metod kao uzidanje od apstraktnog ka konkretnom. On svoj metod, naime, određuje prema principu razvoja, s gledišta kretanja samog saznanja; od siromašnijeg znanja ka sve punijem znanju, on prostijih odredaba ka složenijim, deleže od apstraktnog ka konkretnom. Kad bi svoj metod određivao prema gledištu odnosa subjekta i objekta uopšte, Marks bi morao navesti oba momenta u kretanju naučnog mišljenja: od konkretnog ka apstraktnom i od ovoga ka konkretnom. To ne bi značilo da se naučno saznanje kreće u krugu, jer konkretno koje je rezultat izražavanja nije ono isto konkretno koje se imalo na početku. S jedne strane, ovo poslednje je realno konkretno, dato u opažanju i predstavi za razliku od misaonog konkretnog kao rezultata istraživanja, a s druge strane, realno konkretno usled razvesne aktivnog odnosa prema njemu trpi izvesne modifikacije. Osim toga, svako no-

vo istraživanje počinje sa drugog stanovišta, po pravilu sa višeg, koje se razlikuje od stanovišta sa kojih su pošla prethodna istraživanja.

Naposletku, presudan značaj za takvo određivanje Marksovog metoda imalo je to što je Marks pisući Uvod u kritiku političke ekonomije najvечi deo rada na predzetom istraživanju već bio obavio, a predstojao mu je kao glavni neposredni zadatak izlaganja naučnih rezultata do kojih je došao. Tako, mada je doduše imao u vidu istraživanja koja je bio privreo kraću, pošto je onda njegov cilj bio izlaganje postignutoga, to je on i metod više odredio u tom smislu. To se ustalom vidi u samom Uvodu na nekoliko mesta. Marks govori npr. o „odnosu koji naučno prikazivanje ima prema realnom kretanju“. Zanim, on pravi razliku između „prisvajanja konkretnoga“ i njegovog „reprodukovanja“ kao „duhovnog konkretnog“. Funkcija istraživanja je upravo prisvajanje, a reprodukovanje je osnovni zadatak izlaganja. Iz teksta se vidi da Marks u zaima prvenstveno „izlaganje ekonomskih kategorija“. U izlaganju pak mnogo je bitniji deduktivni moment nego induktivni i više moment sinteze nego analize. Dodir sa realno konkretnim je tu praktično prekinut, mada se po potrebi opet može uspostaviti. (Ali to je onda nastavak istraživanja, u cilju poboljšanja izlaganja, odnosno objašnjenja nedovoljno jasnih momenta).

Jasno je međutim da se posredno uvek ima i mora imati u okviru metoda uzidanja od apstraktnog ka konkretnom i kretanje mišljenja od konkretnog ka apstraktnom, ne samo u samom istraživanju nego takođe i u izlaganju. To je dobro uvidelo Ljčenkov, koji ističe da taj metod organski uključuje u sebe u svojstvu svoje unutrašnje nužne suprotnosti „obratno“ kretanje, — svaki pojedini korak na tom putu nije ništa drugo (ukoliko se radi o analizi empirijskih činjenica — G. Z.) do akt uzidanja od činlno-date konkretnosti k njenom apstraktno-teorijskom izrazu. Otuda je proces uzidanja od apstraktnog ka konkretnom u mišljenju u isto vreme i kretanje od konkretnog u opažanju i predstavi ka konkretnom u pojmu koje se stalno obnavlja“.

U tom smislu treba razumeti i Marksov stav prema analitičkom metodu, koji po- lazi od „haotične predstave celine“ i njenim razlađavanjem dolazi do najapstraktnijih odredaba. Za njega je taj put pogrešan zato što ne odgovara više dostignutom stupnju nauke i pri tom opet ima u vidu izlaganje političke ekonomije prema tom

metodu. Treba imati u vidu ujedno da Marks govori o analitičkom metodu u ovom obliku u kojem su ga primenjivali ekonomisti XVII veka, ali Marks taj metod istovremeno i opravdava kad kaže da ti ekonomisti „uvek svršavaju time što putem analize iznadu neke određujuće apstrakne odnose, kao pedelu rada, novac, vrednost itd. Cim su ovi pojedinačni momenti bili više ili manje fiksirani i apstrahovani, počeli su nicati ekonomski sistemi koji se od jednostavnog, kao rad, pedela rada, potrebe, prometna vrednost, penju do države, razne među nacijama i svetskog tržišta“. To znači da je za Marksa nepophodno; primene analitičkog metoda u određenoj fazi razvoja nauke i istraživanja očigledna i nesumnjiva. Šta više, u samom izlaganju prema metodu uzidanja od apstraktnog ka konkretnom, mora se neposredno, na svakom koraku primenjivati analitički metod, koji ima zadatak da razraduje elemente sistema. Zato je Marks ponekad nazivao svoj metod primenjen u Kapitalu analitičkim metodom. Tako u Predgovoru francuskom izdanju kaže „Analitički metod“ kojim sam se poslužio i koja još nije bila primenjena na ekonomske probleme, prilično otežava čitaocima čitanje prvih glava, pa se treba boriti da će se francuska publika, uvek nestrpjiva da dođe do rezultata, željna da upozna povezanost opšti načela s pitanjima koja je neposredno zanimaju, zastrašiti da produži zato što neće naći odmah sve na početku“. Isto tako je nazvao svoj metod analitičkim u rukopisu koji se sačuvao pod naslovom *Primebe na knjigu A. Vagnera*.

U cilju razjašnjenja potrebno je još naglasiti da tu Marks govori o analitičkom metodu u ovom obliku u kojem ga primenjuje on sam, a ne uopšte, i naglašava da taj metod „još nije bio primenjivan na ekonomske probleme“. To opet potvrđuje da on misli na svoju specifičnu primenu analize, jer znamo da je Marks metod ekonomista XVII veka nazivao analitičkim. Dakle taj metod je već bio primenjivan u ekonomiji, ali kao jednostran. Osim toga, Marks govori o prvim glavama Kapitala u kojima analitički metod zaista najviše dolazi do izražaja. Ovaj analitički metod od kojim Marks govori samo je moment njegovog opšteg (dialektičkog) metoda uzidanja od apstraktnog ka konkretnom.

Ovaj članak je odlomak iz knjige *Analiza i sinteza u okviru dialektičke metode i Markska*, koja treba uskoro da se pojavi u izdanju Instituta društvenih nauka u Beogradu. Tekst je ovde nešto izmenjen.